

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ: ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ
Β΄ ΛΥΚΕΙΟΥ
(ύλη Α΄ Λυκείου)

A. ΚΕΙΜΕΝΟ

Για το κωμικό και το γέλιο

Τι σημαίνει το γέλιο; Τι υπάρχει στο βάθος του αστείου; Τι κοινό μπορούμε να βρούμε σ' ένα μορφασμό γελωτοποιού, σ' ένα λογοπαίγνιο, σε μια παρεξήγηση του ελαφρού θεάτρου, σε μια σκηνή λεπτής κωμωδίας; Ποια διύλιση θα μας δώσει την ίδια πάντα ουσία, στην οποία τόσα διαφορετικά προϊόντα δανείζονται τη διακριτική τους οσμή ή το λεπτεπίλεπτο άρωμά τους; Από την εποχή του Αριστοτέλη, οι μεγαλύτεροι στοχαστές καταπιάστηκαν με το μικρό αυτό πρόβλημα που πάντα διαφεύγει, όταν προσπαθούμε να το αντιμετωπίσουμε, ξεγλιστρά, ξεφεύγει, ξανασηκώνεται όρθιο, αυθάδης πρόκληση στο φιλοσοφικό στοχασμό. [...]

Θα παρουσιάσουμε κατ' αρχάς τρεις παρατηρήσεις που θεωρούμε **θεμελιώδεις**. Αναφέρονται λιγότερο στο κωμικό καθαυτό και περισσότερο στο μέρος στο οποίο πρέπει να το αναζητήσουμε.

Ιδού το πρώτο σημείο στο οποίο θα επιστήσουμε την προσοχή. Δεν υπάρχει κωμικό έξω από το κυριολεκτικά ανθρώπινο. Ένα τοπίο θα είναι πιθανόν ωραίο, χαριτωμένο, υπέροχο, ασήμαντο ή άσχημο· δεν θα είναι ποτέ αστείο. Θα γελάσουμε μ' ένα ζώο, αλλά επειδή θα το συλλάβουμε σε ανθρώπινη στάση ή με ανθρώπινη έκφραση. Θα γελάσουμε μ' ένα καπέλο· μα αυτό που περιγελάμε τότε δεν θα είναι η ψάθα, αλλά η μορφή που τους έχουν δώσει οι άνθρωποι, η ανθρώπινη ιδιοτροπία που αποτέλεσε το καλούπι του. Πώς ένα γεγονός τόσο σημαντικό στην απλότητά του δεν έχει τραβήξει περισσότερο την προσοχή των φιλοσόφων; Πολλοί έχουν ορίσει τον άνθρωπο ως «το ζώο που ξέρει να γελά». Θα μπορούσαν κάλλιστα να τον ορίσουν ως το ζώο που προκαλεί το γέλιο, γιατί, αν ένα άλλο ζώο ή άψυχο αντικείμενο κατορθώνει να προκαλεί το γέλιο, το κάνει μέσα από την ομοιότητά του με τον άνθρωπο, με το σημάδι με το οποίο το σφραγίζει ο άνθρωπος ή με τη χρήση που του κάνει ο άνθρωπος.

Ας επισημάνουμε τώρα, σαν σύμπτωμα όχι λιγότερο αξιοπαρατήρητο, την αναισθησία που συνοδεύει κατά κανόνα το γέλιο. Φαίνεται ότι το κωμικό μπορεί να παραγάγει τη δόνησή του μόνο αν πέσει πάνω σε μια πολύ ήρεμη, πολύ ενιαία επιφάνεια ψυχής. Το φυσικό του περιβάλλον είναι η αδιαφορία. Το γέλιο δεν έχει εχθρό μεγαλύτερο από τη συγκίνηση. Δεν εννοώ ότι θα μας ήταν αδύνατον να γελάσουμε μ' ένα πρόσωπο που μας εμπνέει, λόγου χάρη, οίκτο ή στοργή: μόνο ότι τότε, για μερικές στιγμές, θα πρέπει να λησμονήσουμε αυτή τη στοργή, να σιγάσουμε αυτό τον οίκτο. Σε μια κοινωνία καθαρών νοήσεων οι άνθρωποι πιθανόν πια δεν θα έκλαιγαν, μα ίσως να γελούσαν ενώ ψυχές μονίμως ευαίσθητες, συντονισμένες με τη ζωή, στις οποίες το κάθε συμβάν θα έδινε και συναισθηματικές αντηχήσεις, δεν θα γνώριζαν ούτε θα καταλάβαιναν το γέλιο. Δοκιμάστε για μια στιγμή να ενδιαφερθείτε για όλα όσα λέγονται και για όλα όσα γίνονται, ενεργήστε, στη φαντασία σας, μαζί μ' αυτούς που ενεργούν, νιώστε μαζί μ' αυτούς που νιώθουν, αφήστε επιτέλους τη συμπόνια σας ν' ανθίσει όσο γίνεται πιο πλατιά: σαν μ' ένα χτύπημα με το μαγικό ραβδάκι θα δείτε τα πιο ελαφρά αντικείμενα ν' αποκτούν βάρος κι όλα τα πράγματα να παίρνουν μια χροιά **σοβαρότητας**. Αποσπαστείτε τώρα από τα πράγματα, παρακολουθήστε τη ζωή σαν αδιάφορος θεατής: πολλά δράματα θα μετατραπούν σε κωμωδία. Μέσα σε μια αίθουσα στην οποία χορεύουν άνθρωποι, αρκεί να κλείσουμε τ' αυτιά στη μουσική για να μας φανούν αμέσως γελοίοι οι χορευτές. Πόσες ανθρώπινες πράξεις θα μπορούσαν **ν' αντισταθούν** σε μια τέτοια δοκιμασία; Και μήπως δεν θα βλέπαμε πολλές απ' αυτές να μετατρέπονται αμέσως από σοβαρές

σε ευτράπελες, αν τις απομονώναμε από τη μουσική του συναισθήματος που τις συνοδεύει; Το κωμικό λοιπόν απαιτεί, εντέλει, για να κάνει όλη του την εντύπωση, κάτι σαν στιγμιαία αναισθησία της καρδιάς. Απευθύνεται στην καθαρή νόηση.

Μόνο που η νόηση αυτή οφείλει να μένει σε επαφή με άλλες νοήσεις. Ιδού το τρίτο γεγονός στο οποίο θα θελήσουμε να επιστήσουμε την προσοχή. Δεν θ' απολαμβάναμε το κωμικό αν νιώθαμε απομονωμένοι. Φαίνεται ότι το γέλιο έχει ανάγκη από αντίλαλο. Ακούστε το καλά: δεν είναι ήχος έναρθρος, καθαρός, τελειωμένος· είναι κάτι που θα ήθελε να επιμηκυνθεί αντηχώντας σιγά-σιγά, κάτι που αρχίζει με λάμψη και συνεχίζεται με κατρακυλίσματα, όπως η βροντή στο βουνό. Κι ωστόσο η αντήχηση αυτή δεν πρέπει να συνεχίζεται επ' άπειρον. Μπορεί να κινείται μέσα σ' έναν κύκλο όσο θέλουμε πλατύ· ο κύκλος δεν θα πάψει να είναι κλειστός. Το γέλιο μας είναι πάντα το γέλιο μιας ομάδας. Σας έχει πιθανόν συμβεί, σ' ένα βαγόκι τρένου ή σ' ένα οργανωμένο γεύμα, ν' ακούτε ταξιδιώτες να διηγούνται ιστορίες που θα πρέπει να είναι γι' αυτούς κωμικές, αφού τους κάνουν να γελούν με την καρδιά τους. Θα γελούσατε σαν κι αυτούς αν ήσασταν στη συντροφιά τους. Αλλά αφού δεν είστε, δεν έχετε καμία επιθυμία να γελάσετε. Ένας άνθρωπος που τον ρώτησαν γιατί δεν έκλαιγε σ' ένα κήρυγμα στο οποίο όλοι έχυναν άφθονα δάκρυα αποκρίθηκε: «Δεν είμαι απ' αυτή τη ενορία». Ό,τι σκέφτηκε ο άνθρωπος αυτός για τα δάκρυα θ' αλήθευε ακόμα περισσότερο για το γέλιο. Όσο ειλικρινές κι αν υποθέτουμε πως είναι, το γέλιο κρύβει μια υστερόβουλη συνεννόηση, σχεδόν συννεοχή θα έλεγα, με άλλους πραγματικούς ή κατά φαντασίαν γελώντας. Πόσες φορές δεν έχουν πει ότι ο θεατής στο θέατρο γελά τόσο περισσότερο, όσο πιο γεμάτη είναι η αίθουσα; Πόσες φορές δεν έχουν επισημάνει, από την άλλη μεριά, ότι πολλές κωμικές εντυπώσεις είναι αμετάφραστες από τη μια γλώσσα στην άλλη, ότι συνεπώς σχετίζονται με τα ήθη και τις ιδέες μιας επιμέρους κοινωνίας; Αλλά επειδή ακριβώς δεν έχουν καταλάβει τη σημασία του διπλού αυτού γεγονότος, είδαν το κωμικό σαν ένα απλό αξιοπερίεργο, με το οποίο το πνεύμα διασκεδάζει, και το ίδιο το γέλιο σαν ένα φαινόμενο παράξενο, μεμονωμένο, δίχως καμία σχέση με τις υπόλοιπες ανθρώπινες δραστηριότητες. Εξ ου και αυτοί οι ορισμοί, που τείνουν να κάνουν το κωμικό μια σχέση αφηρημένη, την οποία αντιλαμβάνεται το πνεύμα ανάμεσα στις ιδέες, «διανοητική αντίθεση», «αισθητό παραλογισμό» κτλ., ορισμοί οι οποίοι, και αν ακόμα ταίριαζαν πραγματικά σ' όλες τις μορφές του κωμικού, δεν θα εξηγούσαν καθόλου γιατί το κωμικό μάς κάνει να γελάμε. Πράγματι, γιατί αυτή η συγκεκριμένη λογική σχέση, μόλις την αντιληφθούμε, μας κάνει να συσφιχτούμε, να φουσκώσουμε, μας τραντάζει, ενώ όλες οι άλλες αφήνουν το κορμί μας αδιάφορο; Δεν πρέπει να προσεγγίσουμε το πρόβλημα απ' αυτή την πλευρά. Για να καταλάβουμε το γέλιο, πρέπει να το τοποθετήσουμε στο φυσικό του περιβάλλον, που είναι η κοινωνία· πρέπει προπάντων να καθορίσουμε τη χρήσιμη λειτουργία του, που είναι μια κοινωνική λειτουργία. Τέτοια θα είναι, ας το πούμε από τώρα, η κατευθυντήρια ιδέα όλων των ερευνών μας. Το γέλιο οφείλει ν' ανταποκρίνεται σε ορισμένες απαιτήσεις της από κοινού ζωής. Το γέλιο οφείλει να έχει μια κοινωνική σημασία.

Ανρί Μπερξόν, *Το γέλιο*

B. ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

1. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, σύμφωνα με το κείμενο, τις παρακάτω προτάσεις, γράφοντας δίπλα σε κάθε περίοδο λόγου τη λέξη «Σωστό» ή «Λάθος».

- α) Η αναζήτηση της βαθύτερης ουσίας του αστείου είναι ένα διαχρονικό φιλοσοφικό πρόβλημα.
- β) Δεν είναι δυνατή η πρόκληση γέλιου από ένα άτομο που μας προκαλεί οίκτο ή στοργή.
- γ) Το γέλιο είναι μια καθαρά συναισθηματική διεργασία.
- δ) Το γέλιο δεν σχετίζεται με τα ήθη και τις ιδέες μιας επιμέρους κοινωνίας.

ε) Το γέλιο εξυπηρετεί κοινωνικές λειτουργίες.

(10 μονάδες)

2. Να παρουσιάσετε συνοπτικά (50-60 λέξεις) τις τρεις θεμελιώδεις παρατηρήσεις του συγγραφέα σχετικά με το γέλιο.

(10 μονάδες)

3. • Πολλοί έχουν ορίσει τον άνθρωπο ως «το ζώο που ξέρει να γελά».
• Το κωμικό λοιπόν απαιτεί, εντέλει, για να κάνει όλη του την εντύπωση, στιγμιαία αναισθησία της καρδιάς.

Να αναγνωρίσετε το είδος της σύνταξης στις κύριες προτάσεις των παραπάνω περιόδων, να δικαιολογήσετε τη χρήση του και να το μετατρέψετε στο αντίθετο είδος.

(6 μονάδες)

4. Να εντοπίσετε στο κείμενο τρεις διαφορετικές διαρθρωτικές λέξεις και να δηλώσετε ποιου είδους νοηματική σχέση συνοχής εξασφαλίζει η καθεμία

(6 μονάδες)

5. Να εντοπίσετε τα δομικά μέρη της τρίτης παραγράφου (Ιδού το πρώτο σημείο...ο άνθρωπος.) του κειμένου.

(3 μονάδες)

6. Να δικαιολογήσετε την ευρύτατη χρήση του α' πληθυντικού στο κείμενο αξιοποιώντας σχετικά χωρία και συγκεκριμένες αναφορές.

(5 μονάδες)

7. Να γράψετε από ένα **μονολεκτικό συνώνυμο** για κάθε υπογραμμισμένη λέξη του κειμένου (καταπιάστηκαν, ευτράπελες, αναισθησία, επιστήσουμε, επισημάνει) και ένα **μονολεκτικό αντώνυμο** για κάθε λέξη που σημειώνεται με έντονη γραφή στο κείμενο (θεμελιώδεις, σοβαρότητας, αντισταθούν, επιμηκυνθεί, αφηρημένη).

(20 μονάδες)

Γ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

Το σχολείο σας διοργανώνει μια εκδήλωση με θέμα «Η αγωγή γέλιου στο σύγχρονο σχολείο». Ως εκπρόσωπος των μαθητών της τάξης σας αναλαμβάνετε σε μια ομιλία προς τους συμμαθητές και τους καθηγητές σας να αναδείξετε τις αιτίες εξαιτίας των οποίων λείπει σήμερα το γέλιο απ' τη ζωή του ανθρώπου και τη σημασία του στην εκπαιδευτική διαδικασία (300 λέξεις).

(40 μονάδες)